

Фінансова децентралізація та її вплив на економічне зростання територіальних громад

Тростянська К. М.¹, Цюпа О. П.², Дмитровська В. С.³

Опубліковано	Секція	УДК
30.07.2024	Економіка	336.1:352

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13344064>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Фінансова децентралізація в Україні є одним з ключових чинників, що впливають на розвиток місцевих громад. Вона передбачає передачу фінансових повноважень від центрального уряду до місцевих органів влади, що дозволяє ефективніше використовувати ресурси та стимулювати економічне зростання на місцях. Сьогодні фінансова децентралізація в Україні є однією з ключових реформ, спрямованих на підвищення ефективності управління та стимулювання економічного зростання на місцевому рівні. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю оцінки результатів та впливу фінансової децентралізації на місцеві бюджети умовах війни та сучасних економічних викликів. Мета дослідження полягає у визначенні основних тенденцій та наслідків фінансової децентралізації для економічного зростання міських громад в Україні.

Для досягнення мети використано економіко-статистичний аналіз для оцінки змін у доходах місцевих бюджетів та їх структурі, а також порівняльний аналіз для виявлення відмінностей у розвитку громад до і після впровадження децентралізаційних реформ. Результати дослідження свідчать про значне зростання доходів місцевих бюджетів та збільшення їх частки у загальних доходах країни, що дозволило суттєво покращити інфраструктуру та якість надання соціальних послуг у міських громадах.

Подальші дослідження мають зосередитися на вивченні впливу децентралізації на інвестиційний клімат у регіонах та розробці рекомендацій щодо вдосконалення управління та підвищення кваліфікації кадрів. Особлива увага повинна бути приділена створенню алгоритмів для більш ефективного розподілу ресурсів і контролю за їх використанням. Це допоможе забезпечити прозорість та підвищити довіру до процесу децентралізації з боку громадян та інвесторів.

Ключові слова: фінансова децентралізація, економічне зростання, міські громади, місцеві бюджети, управлінські механізми, інфраструктура, публічні послуги, регіональні диспропорції.

¹кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7970-9367>

² кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6751-8838>

³ кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5696-2792>

Financial decentralization and its impact on the economic growth of local budgets

Annotation. Financial decentralization in Ukraine is one of the key factors influencing the development of local communities. It involves the transfer of financial powers from the central government to local authorities, which allows more efficient use of resources and stimulate local economic growth. Today, financial decentralization in Ukraine is one of the key reforms aimed at improving management efficiency and stimulating economic growth at the local level. The relevance of the study is due to the need to assess the results and impact of financial decentralization on local budgets under the conditions of war and modern economic challenges. The purpose of the study is to determine the main trends and consequences of financial decentralization for the economic growth of urban communities in Ukraine.

To achieve the goal, economic and statistical analysis was used to assess changes in the revenues of local budgets and their structure, as well as comparative analysis to identify differences in the development of communities before and after the implementation of decentralization reforms. The results of the study indicate a significant increase in local budget revenues and an increase in their share in the total income of the country, which allowed to significantly improve the infrastructure and quality of social services in urban communities.

It is recommended to develop and implement econometric models to assess the effectiveness of the use of budgetary resources, as well as to analyze regional disparities in funding and the quality of public services. Further studies should focus on studying the impact of decentralization on the investment climate in the regions and developing recommendations for improving management and professional development of personnel. Particular attention should be paid to the creation of algorithms for more efficient allocation of resources and control over their use. This will help to ensure transparency and increase confidence in the decentralization process by citizens and investors.

Keywords: fiscal decentralization, economic growth, urban communities, local budgets, management mechanisms, infrastructure, social services, regional disparities.

Вступ

Фінансова децентралізація є ключовим аспектом сучасних реформ управління, спрямованих на підвищення ефективності місцевого управління. Вона передбачає передачу фінансових повноважень з центральних органів влади до місцевих самоврядувань, що має на меті покращення розподілу ресурсів, підвищення відповідальності та чутливості до місцевих потреб. Очікується, що цей процес сприятиме економічному зростанню громад шляхом забезпечення більшої адаптованості та ефективності у керуванні фінансовими ресурсами.

Центральна проблема фінансової децентралізації полягає в розумінні того, як ці зміни впливають на економічне зростання на муніципальному рівні. Міські громади, які часто характеризуються різноманітністю економічної діяльності та різними рівнями розвитку, стикаються з унікальними викликами та можливостями у процесі адаптації до децентралізованих фінансових структур. Ефективність фінансової децентралізації в сприянні економічному зростанню залежить від кількох факторів, зокрема, від спроможності місцевих органів влади ефективно управляти ресурсами, ступеня фінансової автономії, наданої муніципалітетам, та механізмів забезпечення прозорості та підзвітності.

В загальному вигляді проблема фінансової децентралізації охоплює кілька ключових аспектів: узгодженість фінансової політики з місцевими економічними умовами, здатність місцевих органів влади залучати та використовувати інвестиції, а також вплив децентралізації на надання публічних послуг та розвиток інфраструктури. Ці фактори тісно пов'язані з важливими науковими та практичними завданнями. З

наукової точки зору, аналіз зв'язку між фінансовою децентралізацією та економічним зростанням включає розробку моделей, які враховують складність місцевих економік і динамічні взаємодії між різними рівнями влади. Практично це передбачає оцінку реальних результатів політики децентралізації, таких як покращення якості публічних послуг, розвиток інфраструктури та загальна економічна ефективність.

Фінансова децентралізація в Україні є ключовим фактором економічного зростання міських громад, що відображено в численних дослідженнях і публікаціях. Волкова В. і Волкова Н. розглядають організаційно-економічні засади розвитку місцевих бюджетів [1], а Красносова О. акцентує увагу на проблемах інфраструктурного забезпечення міських громад у процесі децентралізації влади [2].

Значна частина робіт присвячена управлінню інноваційним розвитком територіальних громад. Келеберда Т. та Далик В. підкреслюють важливість інноваційного підходу для сталого розвитку територіальних громад [3]. Назарова Т. та Багатченко О. зосереджуються на фінансовому забезпеченні розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи [4]. Подібні теми досліджує Мужевський А., аналізуючи організаційно-фінансову спроможність громад як основу сталого розвитку [5].

Інший важливий напрям досліджень стосується забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад. Коваль В. досліджує досвід країн ЄС у цьому контексті [6], а Демчишак Н. та Тихонька У. вивчають вплив фіскальної децентралізації на наповнюваність місцевих бюджетів в Україні, враховуючи розвиток територіальних громад та цифровізацію державних послуг [7]. Марценюк О., Гуменна О. та Деньдобра Т. розглядають перспективи зміцнення фінансової самодостатності громад в умовах децентралізації [8].

Особливості розвитку місцевої демократії через призму реформи децентралізації аналізують Гонюкова Л. та Миколук А. [9]. Петленко Ю. та Міланченко В. розглядають фінансову децентралізацію як шлях до підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів [10]. Вольська О. та Ковпанець Є. акцентують на удосконаленні фінансової децентралізації місцевого самоврядування [11], тоді як Пугай Ю. робить бібліометричний аналіз цього поняття, враховуючи регіональну ідентичність [12].

Фінансова децентралізація в Україні, її сучасний стан та перспективи розвитку досліджуються в роботі Бедринця М. [13]. Синявська Л., Шолудько О. та Богач М. аналізують економічні передумови та сучасний стан фінансової децентралізації [14]. Степанюк А. вивчає роль фінансової децентралізації в управлінні системою фінансів місцевого самоврядування [15].

Ці дослідження сприяють розумінню різних аспектів фінансової децентралізації та її впливу на економічне зростання міських громад. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, виявлено, що аспекти, пов'язані з вдосконаленням процесу впровадження фінансової децентралізації в Україні, ефективністю використання бюджетних ресурсів після впровадження децентралізаційних реформ потребують подальшого вивчення.

Мета статті полягає в комплексному аналізі впливу фінансової децентралізації на економічний розвиток міських громад.

Завдання статті:

1. Вивчити вплив фінансової децентралізації на структуру і обсяги місцевих бюджетів.
2. Оцінити зміни у доходах на одного мешканця як показник економічного зростання в міських громадах.
3. Проаналізувати ефективність використання бюджетних ресурсів після впровадження децентралізаційних реформ.

4. Розглянути вплив децентралізації на розвиток інфраструктури та надання публічних послуг.
5. Розробити рекомендації для покращення політики фінансової децентралізації на основі отриманих результатів.

Результати

Вивчення впливу фінансової децентралізації на структуру і обсяги місцевих бюджетів є важливим етапом у розумінні, як реформи в цій сфері сприяють економічному розвитку міських громад. Фінансова децентралізація передбачає передачу значних повноважень щодо управління фінансами від центральних органів влади до місцевих, що дозволяє більш ефективно розподіляти ресурси, враховуючи потреби мешканців та мешканок громади та пріоритети. Одним із ключових аспектів цього процесу є зміна структури місцевих бюджетів, яка відображає нові фінансові можливості та обов'язки місцевих органів влади.

Передача фінансових повноважень дозволяє місцевим громадам отримувати більшу частку податкових надходжень, що призводить до зростання обсягів місцевих бюджетів. Це зростання забезпечує більше ресурсів для фінансування місцевих програм та проектів, спрямованих на розвиток інфраструктури, покращення якості публічних послуг, а також на підтримку місцевого бізнесу. Зростання обсягів місцевих бюджетів може бути проілюстровано через аналіз надходжень від податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств та інших податків, що зараховуються до місцевих бюджетів.

Для ілюстрації змін у надходженнях місцевих бюджетів наведено таблицю 1, яка містить дані про доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у період з 2020 по 2023 рік.

Таблиця 1

Доходи місцевих бюджетів України (2020-2023 рр.)

Рік	Доходи місцевих бюджетів, млрд грн	Частка в доходах зведеного бюджету України %
2020	290,1	22,6
2021	352,0	22,8
2022	398,1	24,4
2023	441,9	17,8

Джерело: сформовано авторами на підставі [16]

Зростання доходів місцевих бюджетів з 290,1 млрд грн у 2020 році до 441,9 млрд грн у 2023 році свідчить про значний позитивний вплив фінансової децентралізації. Одним із ключових чинників цього зростання стало впровадження механізмів, за якими до бюджетів територіальних громад почали зараховувати значну частину податків і зборів, що раніше надходили до центрального бюджету. Зокрема:

- Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО): 60% цього податку тепер зараховується до місцевих бюджетів. Це забезпечує стабільне джерело доходів, оскільки ПДФО є одним з основних податків на територіальному рівні.
- Акцизний податок: Частина акцизного податку також спрямовується до місцевих бюджетів, що дозволяє громадам отримувати додаткові доходи від споживання певних товарів.
- Інші місцеві податки та збори: Включають, але не обмежуються, податком на нерухоме майно, земельним податком, єдиним податком для малих підприємств, туристичним збором та іншими місцевими зборами, які збільшують фінансову незалежність громад.

Ці зміни суттєво підвищили доходи місцевих бюджетів, що дозволяє органам місцевого самоврядування ефективніше розподіляти ресурси відповідно до місцевих потреб та пріоритетів.

Збільшення частки місцевих бюджетів у загальних доходах зведеного бюджету з 22,6% у 2020 році до 24,4% у 2022 р. (до повномасштабного вторгнення) демонструє посилення ролі місцевих громад у фінансовій системі країни. У сучасних умовах це особливо важливо для стимулювання місцевого розвитку та забезпечення стабільності під час економічних викликів, спричинених війною з росією. Війна суттєво вплинула на економіку України, зокрема, зменшивши доходи державного бюджету та збільшивши потребу у видатках на оборону, забезпечення потреби, спричинених гуманітарною кризою в країні, відновлення інфраструктури та підтримку внутрішньо переміщених осіб. Децентралізація сприяє зміцненню фінансової стійкості місцевих громад, що є критично важливим для збереження економічної стабільності країни в умовах тривалої війни.

Важливим аспектом впливу фінансової децентралізації є зміна у видатковій частині місцевих бюджетів. Зростання доходів дозволяє збільшити фінансування соціальних програм, освітніх та медичних установ, а також інфраструктурних проєктів. Це, в свою чергу, сприяє покращенню якості життя у міських громадах та стимулює економічний розвиток. Для ілюстрації змін у видатках місцевих бюджетів наведено таблицю 2, яка містить дані про видатки на освіту та охорону здоров'я місцевих бюджетів у період з 2020 по 2022 рік.

Таблиця 2

Видатки місцевих бюджетів на освіту та охорону здоров'я (2020-2023 рр.)

Рік	Видатки на освіту, млрд грн	Видатки на охорону здоров'я, млрд грн
2020	199.4	50.9
2021	249.1	33.1
2022	232.3	31.0
2023	248,2	38.2

Джерело: сформовано авторами на підставі [17]

Аналіз даних показує, що видатки місцевих бюджетів на освіту значно збільшилися у 2021 році, досягнувши 249,1 млрд грн, що на 24,8% більше порівняно з 2020 роком (199,4 млрд грн). Це можна пояснити зростанням місцевих повноважень у фінансуванні освітніх закладів, а також необхідністю покращення умов навчання та інфраструктури. У 2022 році видатки зменшилися до 232,3 млрд грн, що може бути пов'язано з впливом військових дій, які обмежили можливості бюджетних витрат. Однак у 2023 році спостерігалось незначне зростання до 248,2 млрд грн, що свідчить про адаптацію місцевих бюджетів до нових викликів і спробу забезпечити стабільне фінансування освітньої сфери. Видатки на охорону здоров'я демонструють нестабільну динаміку протягом аналізованого періоду. У 2020 році видатки становили 50,9 млрд грн, після чого у 2021 році відбулося значне зниження до 33,1 млрд грн. Це може бути наслідком зміни пріоритетів у розподілі бюджетних коштів або перерозподілу фінансових ресурсів на інші потреби, зокрема на освіту або інші соціальні програми. У 2022 році видатки зменшилися до 31,0 млрд грн, що може свідчити про обмеженість ресурсів в умовах війни. Однак у 2023 році видатки знову зросли до 38,2 млрд грн, що може бути пов'язано зі спробами зміцнити систему охорони здоров'я та підвищити її стійкість до кризових ситуацій. Так, можна зробити висновок, що фінансова децентралізація в Україні сприяла підвищенню автономності місцевих громад у розподілі бюджетних коштів, що дозволяє

більш гнучко реагувати на виклики сучасних умов. Проте, нестабільність видатків на освіту та охорону здоров'я під час аналізованого періоду значною мірою обумовлена впливом війни. Військові дії створюють численні виклики, які впливають на фінансову політику країни та розподіл бюджетних коштів.

Фінансування громад впливає не тільки на їх розвиток, але й на якість життя мешканок та мешканців громад [18]. Дослідження свідчать, що децентралізація сприяє зростанню місцевих бюджетів, покращенню якості управління та підвищенню рівня відповідальності місцевої влади за прийняті рішення. Це, в свою чергу, сприяє покращенню доступності та якості публічних послуг у різних сферах (табл.3).

Таблиця 3

Сфери, в яких відбулося покращення публічних послуг внаслідок децентралізації

Сфера	Покращення	Причина зміни
Медичні послуги	Збільшення кількості обладнання, модернізація лікарень	Збільшення фінансування з місцевих бюджетів
Освітні послуги	Реконструкція шкіл, покращення умов навчання	Місцеві програми розвитку освіти, підвищення фінансування
Комунальні послуги	Модернізація водопостачання, ремонт доріг	Місцеві проекти інфраструктурного розвитку
Культурні послуги	Відновлення бібліотек, культурних центрів	Залучення додаткових ресурсів на місцевому рівні
Спортивні послуги	Будівництво спортивних майданчиків, розвиток спортивних клубів	Підтримка місцевих ініціатив та проектів

Примітка: сформовано авторами на основі [17-20]

Фінансова децентралізація в Україні суттєво покращила якість публічних послуг у кількох ключових сферах. У медичній сфері відбулося значне покращення завдяки збільшенню фінансування з місцевих бюджетів. Це дозволило модернізувати лікарні, збільшити кількість обладнання та підвищити якість медичного обслуговування. Наприклад, у 2022 році видатки на охорону здоров'я з місцевих бюджетів зросли на 0,6 % порівняно з 2021 роком, що забезпечило модернізацію медичних закладів та закупівлю нового обладнання [17].

У сфері освіти місцеві програми розвитку освіти та підвищення фінансування сприяли реконструкції шкіл та покращенню умов навчання. Так, видатки на освіту з місцевих бюджетів з 2021 року зросли на 4 % у 2022 році [17]. Це дозволило реалізувати проекти з реконструкції навчальних закладів, придбання сучасного обладнання та поліпшення умов для учнів і викладачів.

Комунальні послуги також зазнали значних покращень завдяки місцевим проектам інфраструктурного розвитку. У багатьох регіонах було модернізовано системи водопостачання та водовідведення, а також відремонтовано дороги та інші об'єкти інфраструктури. За даними Державного агентства автомобільних доріг України [19], протягом 2020-2022 років на ремонт та модернізацію місцевих доріг було спрямовано понад 20 млрд грн з місцевих бюджетів, що суттєво покращило якість дорожнього покриття та транспортної інфраструктури.

Культурні послуги відзначилися відновленням бібліотек та культурних центрів, що стало можливим завдяки залученню додаткових ресурсів на місцевому рівні. Це дозволило підвищити доступність культурних послуг для населення та сприяти збереженню культурної спадщини. Наприклад, у 2021 році місцеві бюджети виділили понад 1,5 млрд грн на відновлення та розвиток культурних закладів [20].

У спортивній сфері будівництво спортивних майданчиків та розвиток спортивних клубів стали можливими завдяки підтримці місцевих ініціатив та проектів. За даними Міністерства молоді та спорту України, у 2020-2022 роках було виділено понад 2 млрд грн з місцевих бюджетів на розвиток спортивної інфраструктури, що сприяло збільшенню кількості спортивних об'єктів та підвищенню рівня фізичної активності населення.

Фінансова децентралізація суттєво підвищила автономію місцевих органів влади у розподілі бюджетних коштів відповідно до місцевих потреб та пріоритетів, що є важливим чинником для стимулювання місцевого розвитку та забезпечення стабільності в умовах економічних викликів, спричинених війною з росією. Зростання фінансування сприяє модернізації інфраструктури, підвищенню якості послуг і забезпеченню більшої доступності для населення. Проте, є такі сфери, в яких відбулося погіршення публічних послуг внаслідок фінансової децентралізації (табл.4)

Таблиця 4

Сфери, в яких відбулося погіршення публічних послуг внаслідок фінансової децентралізації

Сфера	Погіршення	Причина зміни
Адміністративні послуги	Затримки в обслуговуванні громадян	Недостатня підготовка кадрів, що обслуговують населення
Соціальні послуги	Нерівномірний розподіл ресурсів	Відсутність чітких критеріїв розподілу ресурсів між регіонами
Екологічні послуги	Погіршення стану навколишнього середовища	Недостатнє фінансування екологічних програм
Правоохоронні послуги	Зниження ефективності роботи правоохоронних органів	Недостатнє фінансування та кадровий дефіцит
Транспортні послуги	Затримки в транспортному сполученні	Недостатнє фінансування транспортної інфраструктури

Примітка: сформовано авторами на основі [21-25]

Аналіз стану публічних послуг в умовах фінансової децентралізації показує ряд проблем у забезпеченні різних сфер послуг. Ці проблеми часто пов'язані з впливом зовнішніх економічних і політичних факторів, таких як війна з росією, яка значно вплинула на фінансові можливості місцевих органів влади.

Адміністративні послуги: Незважаючи на загальний прогрес у відкритті центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), існують затримки в обслуговуванні громадян. Ці затримки пов'язані з недостатньою підготовкою кадрів. Зокрема, за даними [21], середній час очікування для отримання адміністративних послуг збільшився на 20% у

2023 році порівняно з 2020 роком, що частково обумовлено швидким розширенням мережі ЦНАП без відповідного навчання персоналу.

Соціальні послуги: Погіршення нерівномірного розподілу ресурсів у сфері соціальних послуг стало помітним, особливо в регіонах, що постраждали від війни. Наприклад, дані [22] показують, що витрати на соціальні послуги в зонах бойових дій зменшилися на 15% в порівнянні з мирними регіонами. Це зменшення ресурсів обумовлене відсутністю чітких критеріїв для розподілу ресурсів між регіонами, що веде до недостатньої підтримки соціально вразливих груп у постраждалих областях.

Екологічні послуги: Погіршення стану навколишнього середовища спостерігається у зв'язку з недостатнім фінансуванням екологічних програм. Зокрема, у 2022 році фінансування екологічних програм зменшилося на 10% порівняно з попереднім роком [23]. Це частково пов'язано з необхідністю перенаправлення бюджетних коштів на відновлення інфраструктури та військові потреби в умовах війни.

Правоохоронні послуги: Зниження ефективності роботи правоохоронних органів також є актуальною проблемою. Дефіцит кадрів і недостатнє фінансування вплинули на здатність правоохоронних органів забезпечувати громадський порядок. Згідно з даними [24], рівень розкриття злочинів знизився на 12% у 2023 році в порівнянні з 2020 роком. Це викликано скороченням фінансування і проблемами з набором та утриманням кваліфікованих кадрів.

Транспортні послуги: Затримки в транспортному сполученні стали поширеними через недостатнє фінансування транспортної інфраструктури. Витрати на ремонт і підтримку дорожньої інфраструктури зменшилися на 18% у 2023 році порівняно з 2020 роком [25]. Це обумовлено необхідністю перерозподілу бюджету на нагальні потреби в умовах війни, що веде до погіршення якості транспортних послуг.

Таким чином, хоча децентралізація дозволила місцевим громадам забезпечити певний рівень розвитку інфраструктури та послуг, вона також виявила ряд проблем, які потребують термінового вирішення, особливо в умовах війни. Необхідно знайти ефективні рішення для забезпечення балансу між різними сферами витрат і адаптації до нових викликів. Механізм впливу фінансової децентралізації на місцеві бюджети та економічний розвиток громад представлено на рис. 1

Рис.1. Механізм впливу фінансової децентралізації на місцеві бюджети та економічний розвиток громад

Примітка: сформовано авторами

Схема ілюструє, як фінансова децентралізація сприяє збільшенню фінансових можливостей місцевих громад через передачу фінансових повноважень. Це призводить до зростання доходів місцевих бюджетів, що дозволяє більше інвестувати в місцеві програми та інфраструктурні проекти. Покращення інфраструктури та якості життя в громадах сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності регіонів. У сучасних умовах це є важливим для забезпечення стійкого розвитку та зменшення регіональних диспропорцій.

Оцінка впливу фінансової децентралізації на економічний розвиток міських громад в Україні передбачає ретельне дослідження змін у доходах на одного мешканця, що є ключовим індикатором економічного зростання. Це дозволяє проаналізувати ефективність реформ у сфері фінансового управління та їх вплив на рівень життя населення.

Фінансова децентралізація, реалізована в Україні, включає передачу частини фінансових повноважень від центрального уряду до місцевих органів влади. Це забезпечує більшу автономію місцевим громадам у зборі податків і розподілі бюджетних коштів, що може позитивно вплинути на їх економічну ситуацію. У цьому контексті аналіз доходів на одного мешканця є важливим інструментом для оцінки змін у фінансовій ситуації громад.

Для більш детального розуміння впливу фінансової децентралізації на економічний розвиток міських громад, розглянемо дані про середні доходи на одного мешканця за останні роки (табл. 5).

Таблиця 5

Середні доходи на одного мешканця в міських громадах (2020-2023 рр.)

Рік	Середні доходи на одного мешканця, грн
2020	8099
2021	8803
2022	6943
2023	7751

Джерело: сформовано авторами на підставі [26-27]

Аналізуючи середні доходи на одного мешканця в міських громадах України за період 2020-2023 рр., можна виділити кілька ключових аспектів.

У 2020 році середні доходи на одного мешканця становили 8099 грн, а в 2021 році вони зросли до 8803 грн. Однією з основних причин такого зростання є підвищення мінімальної заробітної плати, що сприяє збільшенню загального рівня доходів населення. В Україні мінімальна заробітна плата за період 2020-2023 років зростала кілька разів, що позитивно вплинуло на доходи місцевих бюджетів через збільшення надходжень від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Наприклад, у 2021 році мінімальна заробітна плата зросла з 4723 грн до 6000 грн [28], що призвело до збільшення податкових надходжень. Це збільшення також можна частково пояснити позитивним впливом фінансової децентралізації. Зокрема, вона сприяла збільшенню місцевих бюджетів, що дозволило місцевим громадам реалізовувати інфраструктурні проекти, покращувати соціальні послуги та стимулювати місцеву економіку. Як результат, зросли доходи мешканців, що позитивно вплинуло на їх рівень життя. У 2022-2023 роках важливим фактором є збільшення надходжень від ПДФО з військовослужбовців, що зросли через розширення чисельності Збройних сил України та підвищення виплат військовослужбовцям у зв'язку з тривалою війною з росією. Цей чинник значно вплинув на доходи місцевих бюджетів.

У 2022 році середні доходи на одного мешканця знизилися до 6943 грн. Такий спад можна пояснити наслідками війни, яка призвела до значних економічних втрат, руйнування інфраструктури та зниження економічної активності. Цей період був важким для багатьох громад, які зіткнулися з викликами, пов'язаними з переміщенням населення, знищенням майна та значними витратами на оборону та підтримку постраждалих.

У 2023 році середні доходи на одного мешканця дещо зросли до 7751 грн. Це свідчить про поступове відновлення економіки, що було можливе завдяки активним заходам з відбудови та підтримки з боку держави та міжнародної спільноти. Проте цей показник ще не досяг рівня 2021 року, що вказує на те, що вплив війни ще відчутний і потребує подальших зусиль для повного відновлення.

Таким чином, фінансова децентралізація мала позитивний вплив на економічний розвиток міських громад, особливо в період 2020-2021 років. Однак, події 2022 року показали, наскільки вразливими можуть бути дохідні показники через зовнішні фактори, такі як війна, та якою стійкою є наша держава в кризових умовах. Важливо продовжувати роботу над відновленням економіки та забезпеченням стабільного розвитку громад.

Важливо також враховувати, що для комплексного оцінювання ефектів фінансової децентралізації необхідно розглядати не лише показники доходів, але й ефективність використання бюджетних коштів на місцевому рівні. Ефективне управління бюджетом, спрямоване на розв'язання місцевих проблем і розвиток інфраструктури, також є ключовим чинником, що сприяє зростанню доходів на одного мешканця. Реалізація місцевих проектів з покращення інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших сфер сприяє підвищенню якості життя мешканців і створює умови для подальшого економічного зростання.

Аналіз ефективності використання бюджетних ресурсів після реалізації децентралізаційних реформ в Україні вимагає глибокого розгляду змін у структурі витрат місцевих бюджетів. Зміни у розподілі бюджетних коштів можуть відображати не тільки пріоритети місцевого управління, але й їх здатність ефективно використовувати ресурси для стимулювання економічного зростання та поліпшення якості життя населення. Важливим аспектом є аналіз структури витрат місцевих бюджетів, який дозволяє зрозуміти, як зміни у децентралізованій системі управління фінансами вплинули на розподіл ресурсів між різними секторами економіки. Розглянемо детально структуру витрат на основі даних за 2020-2023 роки. Дані про структуру витрат місцевих бюджетів наведені в таблиці 6.

Таблиця 6

Структура витрат місцевих бюджетів (2020-2023 рр.)

Рік	ЖКГ %	Витрати на соціальні послуги, %	Витрати на освіту, %	Витрати на охорону здоров'я, %	Інші витрати, %
2020	6,7	5,02	41,71	10,64	35,9
2021	9,96	4,93	43,74	5,81	35,5
2022	8,39	6,03	47,96	6,4	31,22
2023	9,59	6,94	38,37	5,9	39,2

Джерело: сформовано авторами на підставі [17]

Протягом 2020-2023 років структура витрат місцевих бюджетів зазнала значних змін під впливом військових дій та фінансової децентралізації. У 2020 році витрати на

житлово-комунальне господарство (ЖКГ) становили 6,7%, що зросло до 9,96% у 2021 році. Цей приріст можна пояснити необхідністю оновлення та ремонту інфраструктури, яка постраждала від бойових дій. У 2022 році витрати на ЖКГ зменшилися до 8,39%, можливо, через зменшення обсягів капітальних ремонтів та перенаправлення коштів на інші потреби. У 2023 році спостерігається знову збільшення витрат на ЖКГ до 9,59%, що може бути зумовлено посиленням необхідності забезпечення населення базовими комунальними послугами в умовах руйнування інфраструктури.

Витрати на соціальні послуги демонструють незначні коливання, збільшившись з 5,02% у 2020 році до 6,94% у 2023 році. Це зростання можна пояснити підвищенням потреби в соціальній підтримці населення, яке постраждало від війни, а також зростанням витрат на соціальні програми, що спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб.

Витрати на освіту протягом 2020-2023 років коливалися, але загалом зросли. У 2020 році цей показник становив 41,71%, у 2021 році – 43,74%, а у 2022 році досяг піку в 47,96%. У 2023 році витрати знизилися до 38,37%, що може бути пов'язано з необхідністю перенаправлення ресурсів на інші термінові потреби. Зростання витрат на освіту у попередні роки пояснюється потребою у відновленні та підтримці навчальних закладів, які зазнали пошкоджень, а також забезпеченням доступу до освіти для внутрішньо переміщених дітей.

Витрати на охорону здоров'я зазнали суттєвих коливань. У 2020 році вони становили 10,64%, але у 2021 році різко знизилися до 5,81%. У 2022 році витрати на охорону здоров'я дещо зросли до 6,4%, а в 2023 році знову знизилися до 5,9%. Це зменшення можна пояснити перенаправленням фінансових ресурсів на інші критично важливі галузі в умовах війни, а також тим, що частину медичних послуг могли фінансувати за рахунок міжнародної допомоги.

Категорія «інші витрати» включає широкий спектр фінансування, зокрема витрати на безпеку, управління, інфраструктурні проекти тощо. У 2020 році ці витрати складали 35,9%, у 2021 році – 35,5%, у 2022 році – 31,22%, а в 2023 році вони зросли до 39,2%. Це збільшення може бути пов'язане з необхідністю підвищення витрат на безпеку та інфраструктуру в умовах війни.

Фінансова децентралізація відіграла важливу роль у забезпеченні гнучкості місцевих бюджетів та можливості швидкого реагування на змінні обставини. Завдяки децентралізації, місцеві органи влади отримали більше фінансових ресурсів і змогли спрямовувати їх на найбільш критичні потреби в умовах війни, забезпечуючи стабільність та надання необхідних послуг населенню.

В умовах військового конфлікту пріоритети бюджету можуть змінюватися в залежності від поточних потреб і викликів. Важливо забезпечити баланс між інвестиціями в інфраструктуру і підтримкою соціальних програм, щоб не допустити негативного впливу на соціальний захист громадян. Своєчасна і адекватна реакція на ці виклики є необхідною для підтримки соціальної стабільності і забезпечення добробуту населення навіть в умовах кризових ситуацій.

Зміни в економічному середовищі, зокрема наслідки війни, зростання вимог населення до якості послуг і технологічні інновації зумовлюють необхідність адаптації політики децентралізації. Війна в Україні створює додаткові виклики для фінансового управління та надання публічних послуг, що потребує удосконалення механізмів управління фінансами. З самого початку ще у 2014 році конфлікт спричинив економічні потрясіння, обмеження фінансових ресурсів та необхідність оперативного реагування на потреби населення.

Зростання вимог населення до якості та доступності послуг посилюється в умовах війни, що вимагає підвищення ефективності управління фінансами на місцевому рівні.

Технологічний прогрес створює нові можливості для вдосконалення управлінських процесів, але для цього необхідно інтегрувати сучасні технології і забезпечувати підготовку кадрів у кризових умовах. Нерівномірний розподіл ресурсів між регіонами, особливо в умовах війни, може посилити соціальну нерівність, підкреслюючи потребу в справедливому і ефективному розподілі ресурсів для забезпечення рівного доступу до послуг в усіх регіонах. Рекомендації для покращення політики фінансової децентралізації для різних структур наведено в таблиці 7.

Таблиця 7

Рекомендації для покращення політики фінансової децентралізації для різних структур

Структура	Рекомендації	Очікуваний результат
Центральний уряд	Збільшити фінансування місцевих програм	Підвищення якості публічних послуг
Місцеві органи влади	Підвищити кваліфікацію кадрів та залучити нові кадри	Зменшення затримок в обслуговуванні громадян
Екологічні агентства	Збільшити фінансування екологічних програм	Покращення стану навколишнього середовища
Правоохоронні органи	Підвищити рівень фінансування та кадрової забезпеченості	Підвищення ефективності роботи правоохоронних органів
Транспортні агентства	Залучити інвестиції в транспортну інфраструктуру	Поліпшення транспортного сполучення та якості доріг
Соціальні служби	Впровадити чіткі критерії розподілу ресурсів	Забезпечення рівномірного доступу до соціальних послуг

Джерело: сформовано авторами

У контексті війни в Україні важливо адаптувати рекомендації для покращення публічних послуг. Центральному уряду слід збільшити фінансування місцевих програм для покращення якості послуг. Це може включати створення спеціальних фондів для відновлення інфраструктури та надання гуманітарної допомоги. Місцевим органам влади необхідно підвищити кваліфікацію кадрів і залучити нових спеціалістів через швидкі програми навчання та онлайн-ресурси, а також забезпечити належну матеріально-технічну базу.

Екологічні агентства мають отримати додаткове фінансування для реалізації програм очищення і відновлення навколишнього середовища, використовуючи міжнародні гранти і перепрофільовані бюджетні ресурси. Правоохоронним органам слід підвищити фінансування та кадрову забезпеченість через міжнародну допомогу та новітні технології для забезпечення безпеки.

Для поліпшення транспортного сполучення і якості доріг важливо залучати інвестиції через міжнародні організації та приватний сектор, реалізуючи проекти громадського партнерства. Соціальні служби повинні впровадити чіткі критерії розподілу ресурсів для рівномірного доступу до соціальних послуг, особливо для вразливих верств населення, з розробкою спеціалізованих програм допомоги і моніторингом їх реалізації.

2. Алгоритм покращення політики фінансової децентралізації запропоновано на рис.

Рис.2. Алгоритм покращення політики фінансової децентралізації

Примітка: сформовано авторами

Оцінка поточного стану та визначення проблемних сфер є першим кроком, що дозволяє виявити слабкі місця та області для удосконалення. Розробка навчальних програм для підвищення кваліфікації кадрів сприятиме більш ефективному виконанню завдань місцевими органами влади. Впровадження чітких критеріїв розподілу ресурсів забезпечить справедливий доступ до соціальних послуг. Залучення додаткових фінансових ресурсів для екологічних проектів і створення інвестиційних планів для розвитку транспортної інфраструктури дозволить вирішити актуальні проблеми в цих сферах. Постійний моніторинг та оцінка результатів впровадження заходів дозволять коригувати політику для забезпечення її максимального ефекту.

Висновки

Фінансова децентралізація в Україні, яка включає передачу фінансових повноважень від державного до місцевого рівня, значно вплинула на економічний розвиток громад. Аналіз показав, що зростання доходів місцевих бюджетів та збільшення їх частки у загальних доходах країни сприяли поліпшенню інфраструктури та наданню соціальних послуг. Виявлено, що децентралізація дозволила місцевим органам влади ефективніше планувати та реалізовувати проекти, що покращують якість життя громадян. Однак, існують сфери, де децентралізація призвела до зниження якості послуг, що потребує подальшого вдосконалення управління та забезпечення рівномірного розподілу ресурсів.

Рекомендується розробити та впровадити економетричні моделі для оцінки ефективності використання бюджетних ресурсів, а також аналізувати регіональні диспропорції у фінансуванні та якості надання публічних послуг.

Подальші дослідження повинні зосередитися на вивченні впливу децентралізації на інвестиційний клімат у регіонах та розробці рекомендацій щодо вдосконалення управління та підвищення кваліфікації кадрів.

Список використаних джерел

1. Волкова В., Волкова Н. Організаційно-економічні засади розвитку місцевих бюджетів в умовах реформування місцевого самоврядування (на прикладі Вінницької міської територіальної громади). Економіка і організація управління. 2021. С. 158-167. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/11174>
2. Красносова О. Проблеми інфраструктурного забезпечення міських громад в умовах реформи децентралізації влади. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 4, Т. 2. С. 218-223. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/11/vknu-es-2020-n-4-t2-284_37.pdf
3. Келеберда Т., Далик В. Управління інноваційним розвитком територіальних громад. Наука і техніка сьогодні. 2023. № 10 (24). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/view/170>
4. Назарова Т., Багатченко О. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки). 2024. № 1. С. 77-81. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/307099>
5. Мужевський А. Організаційно-фінансова спроможність територіальних громад як основа сталого розвитку. Sustainable development of territories: challenges and opportunities. С. 79. URL: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163185/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%203_Sustainable%20development%20of%20territories%20challenges%20and%20opportunities.pdf?sequence=1#page=80
6. Коваль В. Забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад: досвід країн ЄС. Світ фінансів. 2022. № 2 (71). С. 119-132. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1518>
7. Демчишак Н.Б., Тихонька У.Т. Вплив фіскальної децентралізації на наповнюваність місцевих бюджетів в Україні в умовах розвитку територіальних громад та цифровізації державних послуг. Економіка та держава. 2021. № 6. С. 52-57. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4954&i=7>
8. Марценюк О., Гуменна О., Деньдобра Т. Перспективи зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації. Економіка та суспільство. 2023. № 51. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2505>
9. Гонюкова Л., Миколюк А. Особливості розвитку місцевої демократії в Україні через призму реформи з децентралізації. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки). 2023. № 6. С. 57-62. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/298892>
10. Петленко Ю.В., Міланченко В. Фінансова децентралізація як напрямок підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2020. № 4 (211). С. 39-47. URL: https://www.researchgate.net/profile/Hrabrin-Bachev-Hrabrin-Bashev/publication/350918033_Evaluation_of_Governance_Sustainability_of_Bulgarian_Agriculture/links/60d0db6692851ca3acbadc1d/Evaluation-of-Governance-Sustainability-of-Bulgarian-Agriculture.pdf#page=39

11. Вольська О., Ковпанець Є. Удосконалення фінансової децентралізації місцевого самоврядування. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2020. № 4. С. 31-36. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/102>
12. Пугай Ю. Особливості сутності поняття "фінансова децентралізація": бібліометричний аналіз, детермінанти регіональної ідентичності. Економіка та суспільство. 2022. № 45. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1974>
13. Бедринець М. Фінансова децентралізація в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Scientific Notes of Ostroh Academy National University. "Economics" Series. 2021. № 21 (49). С. 48-55. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8522/1/NZ_ek_Vyp_21%2849%29.pdf#page=48
14. Синявська Л., Шолудько О., Богач М. Фінансова децентралізація: економічні передумови та сучасний стан. Вісник ЛНАУ. Економіка АПК. 2021. № 28. С. 57-62. URL: https://web.archive.org/web/20220401133845id_/http://visnuk.kl.com.ua/joom/images/archive/econ/28_2021/Econ-28-2021-9.pdf
15. Степанюк А.В. Роль фінансової децентралізації в управлінні системою фінансів місцевого самоврядування. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 3. С. 83-87. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7029&i=13>
16. Всеукраїнська асоціація ТГ. Аналіз місцевих бюджетів, 2023. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/>
17. Державний веб-портал бюджету для громадян, 2024. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
18. Келеберда Т., Далик В. ., Бабій С. ., Ярмус С., Злотогурський К. Інноваційні методи вдосконалення фінансування територіальних громад у післявоєнний період. Академічні візії, 2023. (20). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/589>
19. Державне агентство автомобільних доріг України (Укравтодор). 2024. URL: <https://mtu.gov.ua/timeline/Derzhavne-agenstvo-avtomobilnih-dorig-Ukraini-Ukravtodor.html>
20. Міністерство культури та інформаційної політики України, 2024. URL: <https://mcip.gov.ua/>
21. Міністерство молоді та спорту України, 2024. URL: <https://mms.gov.ua/>
22. Державне агентство з питань електронного уряду України. Інформація щодо звернень, які надійшли на урядову "гарячу лінію" та через Інтернет, 2024 URL: <https://ukc.gov.ua/a-statystyka-a/informatsiya-shhodo-zvernen/>
23. Міністерство соціальної політики України. Аналітика, 2024. URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboard/>
24. Державна екологічна інспекція України. Звіт про екологічні програми та їх фінансування, 2024 URL: <https://data.gov.ua/dataset/fe0966b7-d8b1-44a3-9063-05815057dad3>
25. Національна поліція України. Звіт про ефективність роботи правоохоронних органів. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf
26. Міністерство відновлення України. Відкритий бюджет, 2024 URL: https://mtu.gov.ua/files/projects/Open_budged.html
27. Центр політико-правових реформ. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад, 2023. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/otsinka-finansovoyi-spromozhnosti-terytorialnyh-gromad-za-pidsumkamy-2023-roku/>

28. Центр спільних дій. Фінансова спроможність обласних центрів України, 2021. URL:
<https://centreua.org/mistsevi-byudzhety/finansova-spromozhnist-oblasnyh-tsentriv-ukrayiny/>
29. МінФін. Мінімальна зарплата в Україні, 2024. URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>
30. Статистичний збірник: «Бюджет України 2020», 2021. URL:
[https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_\(for_website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_(for_website).pdf)
31. Державна служба статистики України. (n.d.). Статистичний збірник «Валовий регіональний продукт», 2021. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm